

ÚVAHY FILMOVÉ

Obětovat svědomí

Režisér Michal Blaško se ve svém celovečerním debutu věnuje tematice spravedlnosti a plastickému zobrazení hrdinky v nejednoznačných okolnostech...
Na snímku představitelka hlavní postavy, Ukrajinka Irina, Vita Smačeljuk FOTO NUTPRODUKCIA

Po přesycení vánočními romantickými komedii, které jsou v české verzi zpravidla karikaturami komedie i romantiky, se divákovi s vybranější chutí nabízí několik snímků, co stojí za návštěvu kina. Například koprodukční česko-slovensko-německé drama *Obět*, ucházející se o Oscara za Slovensko.

Režisér Michal Blaško, narozený v Bratislavě v době sklonku společného státu, se stejně jako v minisérii České televize *Podezření* i ve svém celovečerním debutu věnuje tematice spravedlnosti a plastickému zobrazení hrdinky v nejednoznačných okolnostech.

Ukrajinka Irina (Vita Smačeljuk) už několik let žije v českém maloměstě a marně usiluje o získání občanství. Vydělává si uklízením ubytovny, jejíž poněkud odměřená šéfkyně (Alena Mihulová) zprostředkovává dorozumění s dalšími ukrajinskými rezidenty nevábných ubikací. Dokázala si ale našetřit a spolu s kamarádkou (Inna Žulina) se chystá otevřít kadeřnictví. Je vázaná jen k této krajanice a k patnáctiletému synovi Igorovi (Gleb Kučuk), nemá širší sociální zázemí.

Netuší, kam zmizel manžel, zda zůstal v Čechách, nebo se vrátil na Ukrajinu, a tak se potýká s výchovou syna i se získáváním obživy sama. Při jedné z krátkých cest do domoviny za potřebnými dokumenty ji zastihne zpráva, že Igor po brutálním napadení skončil v nemocnici. Irina spěchá zpátky a nachází ho v umělém spánku před operací poškozené ledviny.

Žena, jejíž životní náplní je péče o dítě a zajištění jeho budoucnosti v novém domově, se odhodlá spolupracovat při dopadení pachatelů, a sotva se Igor probere, pustí k němu

Irina nachází Igora v umělém spánku před operací poškozené ledviny FOTO NUTPRODUKCIA

policejního vyšetřovatele (Igor Chmela). Chlapec, ještě oblužený narkózou, neurčitě vypovídá o třech útočnicích. A protože se na místě činu našla DNA již trestaného souseda tmavé pleti, podezření padne na romské spoluobyvatele paneláku, s nimiž Igor předtím měl problémy. Vzpápětí Irinu agresivně konfrontuje prchlivá matka těchto sourozenců (Klaudia Dudová). „Bílí“ sousedé Irině naopak vyjadřují podporu.

Incident se tak promění v etnický konflikt, jehož se bleskově chopí média. Igorovi spolužáci uveřejňují fotky na sociálních sítích a prezentují se coby zastánci napadeného. Televize odvysílá reportáž, kde Irina v dobré víře vyzývá k solidaritě. Eskalovaného napětí využijí místní aktivisté vedení umanutým Michalem (Viktor Zavadil) a pod vlajkou protestu proti násilí rozpoutávají nacionalistické vášně.

Mezitím Irina odhalí, že Igorovi nikdo neublížil. K úrazu přišel úplně jiným způsobem, ale bál se jí přiznat. Příčí se jí lež, avšak zároveň má obavy, že nezíská vytožené české občanství, když zveřejní, že se dopustila falešného obvinění. Morální dilema o to náročnější, protože případ už se mele v soukolí české xenofobie, čehož využívají k politickým a reklamním účelům i ambiciózní starostka (Gabriela Míčová) a s ní kdovíjakými ekonomickými vazbami spojený developer.

V boji zastávajícím se domnělé oběti se oběti stává Irina čelící vnějším tlakům i vnitřnímu sváru. Navíc musí synovi, slibnému gymnastovi, šetrně sdělit fakt, že sportu se po odstranění ledviny už nikdy nebude moci věnovat profesionálně.

V podtextu se skrývá dynamika vztahu matka–syn, jehož křehkou rovnováhu narušilo několik zásahů současně.

Aby obstála v cizím prostředí, musela být Irina odvážná, silná a cílevědomá. Nenapadlo ji však, že na Igora její chování působí příliš dominantně a nekompromisně. Adolescent se pochopitelně chce z jejího dusivého objetí vymanit a tato přirozená rebelie se vyostřuje rozdílným názorem na řešení nastalé překerní situace.

Igor totiž zásadně odmítá, aby matka šla veřejně s pravdou ven, jak jí káže svědomí. Přidělavá jí tím další starost, takže se Irina cítí ohrožena nejen pozbytím výhod a finančního zabezpečení, ale i ztrátou synovy náklonnosti. Tento strach je zřejmě neuvědomovanou podstatou jejího

zdánlivě racionálně odůvodněného rezervovaného postoje vůči Igorově první lásce Lence (Veronika Weinhold), která chlapce v nemocnici navštěvuje na rozdíl od spolužáků zcela nezištně. Irina ji hledí na čas odstranit ze synovy blízkosti, možná nejen kvůli jeho krytí. Když už nemůže z rozjetého vlaku vystoupit, chce zachránit, co se dá, a alespoň polovičatě jednat v souladu se svými morálními principy: smíří se se sousedkou a na svolané demonstraci vyviní její děti. Je však příznačné, že ani toto nečekané prohlášení nezastaví protiromské nálady davu, který má předem jasno, kdo je padouch.

Tvůrcům se podařilo dávkovat informace postupně, tak jak se je Irina dozvídá, a umožnit tím ponor do jejího tápavého hledání východiska i zápasu s různými tendencemi. Neukazují kladnou hrdinku, nýbrž osobu plnou rozporů, v níž se sváří temné a světlé stránky. V každé situaci jako by se rozhodovala znova či pod vlivem dalších událostí musí vždy své rozhodnutí přezkoumat. Její vnitřní svět se stále poměřuje s tím vnějším. S postavou vystavenou zkoušce prověřující hodnotové priority se lze velmi dobře ztožnit. Otevřený závěr při slavnostním aktu za zvuků české hymny pak ironicky lehce zpochybňuje vítězné pocity při dosažení vytčeného cíle.

Snímek napsaný a natočený před ruskou invazí na Ukrajinu nabývá na aktuálnosti, protože vzbuzuje otázky, zda se v současné mnohonásobné krizi nedostane česká solidarita do křížku s typickou českou malostí. Zda se stigma obětího beránka, na něhož se hází odpovědnost za všechny existující těžkosti, nepřesune z tradičních Romů na přichodící Ukrajině.

ZDENA MEJZLÍKOVÁ

Obět. Slovensko, Česko, Německo 2022. Režie Michal Blaško. Scénář Jakub Medvecký. Kamera Adam Mach. Hrají Vita Smačeljuk, Gleb Kučuk, Igor Chmela, Inna Žulina, Gabriela Míčová, Klaudia Dudová, Viktor Zavadil. Distribuce Bontonfilm.

ÚVAHY AUDIOKNIŽNÍ

O životech veřejných i intimních

Nedávno vyšly jako audioknihy dvě autobiografie, které zaujaly již v knižních vydáních. Posлуhačům přibližují dva ženské osudy Čechek v německé emigraci na pozadí politických událostí druhé poloviny dvacátého století.

OTLOUKÁNEK HORÁKOVÁ

Novinářka, spisovatelka, filozofka a bývalá hamburská ministryně kultury Daňa Horáková, dlouholetá partnerka režiséra Pavla Juráčka, vydala vzpomínkovou knihu – především na něj – nazvanou *O Pavlovi* v nakladatelství Torst v roce 2020. Rok poté pak stejný nakladatel vydal poslední, čtvrtý díl jeho Deníků. Horáková je ve své knize velmi osobním (a osobitým) komentátorem jejich společných životních eskapád v dobách mnichovského soužití, čímž se stává důležitým doplňkem Juráčkových exilových deníků. Více než za čistě vzpomínkovou ovšem lze její knihu daleko příhodněji označit za autobiografický román plný vzpomínek nejen na společné manželství v Mnichově, ale i na celou řadu osobností československé kulturní obce z dob, kdy se Horáková ještě ve své vlastní aktivně účastnila života v disentu a kdy podlehla charismatu scenáristy a režiséra Juráčka. *Odolala jsem při psaní této knihy pokušení dokreslit tu či onu vzpomínku, zvýznamnit nudnou historiku nějakým (fiktivním) předávkem, vybarvit černobílý záznam v mém diáři či vzpomínkách?* ptá se sama sebe autorka.

Zdrojem faktů, základních informací a mnoha dějových a situačních motivů jsou pro ni nejen vlastní vzpomínky a záznamy, ale i Juráčkovy tajně psané

mnichovské deníky, o kterých údajně neměla v době jejich vzniku potuchy.

Pro mnohé čtenáře – včetně mne – jsou však ještě větším přínosem knihy drobné portréty přátel Horákové a Juráčka. Například Milana Machovce, Pavla Kohouta, Ludvíka Vaculíka, Rudolfa Slánského ml., Václava Havla či osobností kolem filmové nové vlny – Jana Schmidta, Miloše Formana, Věry Chytilové a Jiřího Menzela. Vzpomínání je to často kritické, osobní a nevybíravé, s řadou zajímavých a neznámých faktů a trefně nadhozených subjektivních postřehů. Horáková v sobě nezapře filozofku a humanitně vzdělanou ženu. Její rozborů a úvahy o světě Boženy Němcové, Franze Kafky či Søreny Kierkegaarda jsou fascinující, vztah Juráčka a autorky skrze ně pozoruhodně interpretující. Ačkoli se může zdát, že se jedná o jakýsi literární únik od věcných faktů, opak je pravdou. Dokonale jimi dokresluje své uvažování o jejich složitém vztahu manželů a snaží se pochopit Juráčkovu mizantropii a destruktivní styl života. Obnažuje Juráčkovy deníky jako v mnoha ohledech lživé pomníky věnované čtenářům, kterých si vlastně neváží.

Audiouzáznam nezkrácené verze knihy svižně a maximálně profesionálně načelila Anita Krausová. Těžko lze posluchači uvěřit, že herečka

nevypráví svůj příběh. Brilantní je v cizojazyčných citacích a rozfázování tempa četby závislých na tématech jednotlivých kapitol. Zásluhu na dobrém výsledku má doajista i režisér Nikolaj Ivaskiv, byť – obávám se – obsazení jediného protagonisty je přece jen nedostačující. Nejvíce se to projevilo v místech, kde se rychle střídají citace různých lidí. V knize je lze snadno rozpoznat graficky, v audionahrávce to i přes veškeré snahy Krausové nestačí a často dochází k nejasnostem. Mužský hlas by byl v těchto případech velmi vhodný.

EVROPANKA RAKUŠANOVÁ

Knižní vzpomínky *Svobodná v Evropě* české novinářky a populární komentátorky Rádia Svobodná Evropa vyšly v nakladatelství Book Dock v roce 2020, přesně pětadvacet let po jejím nástupu – coby externistky – do tohoto mnichovského média. Nejprve získávala ostruhy v magazínu *Rozhledy Sávy* Volného, později ve vnitropolitické redakci se zaměřením na střední a východní Evropu. Současně připravovala i literární pořady s četbou na pokračování v režimem tehdy zakázaných knih.

Svoji autobiografii začíná vzpomínkami na dětství v Českých Budějovicích, pokračuje svými studii na pražské univerzitě a velmi rychle přechází do období své emigrace a čtenáře seznamuje s překerními situacemi, do nichž se tam dostává. Hlavní, nejdůležitější, podstatnou částí knihy je popis zkušeností z redaktorské práce v Rádiu Svobodná Evropa. Spolupracovala tam s řadou ikon české exilové žurnalistiky (Milan Schulz, Karel Moudrý, Karel

Jezdinský), ale i s dalšími významnými kulturními osobnostmi našeho exilu (Karel Kryl, Pavel Tigrid a Anastáz Opašek). Čtenáře/posluchače seznamuje s běžným chodem rádia i s – občas – vyhocenými vztahy uvnitř redakce. Má až bojovný vztah s ředitelem československé redakce Zdeňkem Šedivým či později s Karlem Kašpárkem, nerozumí si – ze stejné „stáje“ – s oddanou a horlivě zapálenou katoličkou Olgou Kopeckou. Osvětluje také okolnosti blamáže s mrtvým studentem Martinem Šmidem z listopadového zásahu na Národní třídě či své osobní zklamání z přátelství s hercem Jiřím Datlem Novotným (v knize ho nejmenuje), který byl po dlouhou dobu jejím osobním „donašečem“ StB. Trochu radostnější jsou pasáže z Bavorského lesa, kde se Rakušanovi usadili.

Nahlíží tak toužebnou československou svobodu, v níž neustále věří, nejen skrze dění v RFE, ale i optikou Bavorska, kde po své emigraci žila a pracovala. Srovnává tyto země a jen suše konstatuje: *Za léta strávená v Mnichově jsem se přesvědčila, že kdyby česká vláda byla k sudetským Němcům jen trochu vstřícnější, neměla by Česká republika v Německu spolehlivější lobby.*

Stejně věčně se v závěru knihy snaží pojmenovat podstatu českého strachu z evropanství (téma Benešových dekretů a vyrovnání se s poválečným odsunem), ale i zklamání z doby naprosto nedávne, kdy hrdoští zbařená česká vláda žadoní v koronavirové době u čínských soudruhů o humanitární pomoc, kterou si pak tvrdě zaplatí. Dodává: *Svět po pandemii už nebude jako dřív (...), buď budou všichni proti všem, anebo zvítězí solidarita.*

Audioknihu si načelila Rakušanová rok po vydání tištěné knihy sama. Její nezaměnitelný hlas, který znala řada posluchačů ze zakázaného poslechu RFE v dobách předlistopadových, je natolik specifický, vzdálený uměleckému ztvárnění běžných knižních audionahrávek, že snad nešlo volit jinak. Čtení vlastních biografických faktů a niterných zážitků tak zaznívá spíše plaše, až ostýchavě. Je to něco, co Rakušanová jen opatrně sděluje pro potřebnou úplnost své biografie. Přehoupne-li se ale vzpomínání do částí politických komentářů a kulturní žurnalistiky, autorka v dominantní a věcně informativní rétorice ožívá. Opouští intimní svět své osoby a „políčkuje“ svět a lidi kolem sebe hlava nehlava. V žádném případě však neuhýbá ani sama před sebou a kniha ani četba rozhodně netrpí sebestilostí.

Zajímavostí obou autobiografií je fakt, že autorky se jedna o druhé nezmiňují, přestože se v „emigrant-ském“ Mnichově jen těžko mohly minout a o sobě nevěděly.

MILAN ČERNÝ

Daňa Horáková: O Pavlovi. Tympanum, 2CD/mp3, 16 hodin 58 minut.

Lída Rakušanová: Svobodná v Evropě. Tympanum, CD/mp3, 8 hodin.

